

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Сутність соціальної держави полягає у домінуванні принципів свободи особистості та соціальної справедливості у правовій, соціально-економічній і політичній сферах суспільного розвитку.

Соціальна держава як системоутворююча основа підпорядковує принципу соціальності діяльність усіх ланок економіки. Фактично це зобов'язує уряд здійснювати політику, спрямовану на забезпечення достойного рівня життя людини, задоволення основних життєвих потреб усіх соціальних верств і груп населення, на утвердження у суспільстві соціальної справедливості [1, с. 27].

У соціальній державі ринок праці виступає одним з головних синтезуючих показників успішності її економічної політики. Він функціонує на основі загальних принципів, що властиві ринковій економіці, у той же час він має певну специфіку, яка відрізняє його від інших ресурсних ринків. Кон'юнктура ринку праці визначається не лише макро- та мікроекономічними факторами, але й соціальними, психологічними та іншими передумовами, що зумовлює пошук особливих підходів до вибору інструментів його регулювання. Як справедливо вважає провідний фахівець у галузі соціально-трудових відносин Е. Лібанова, мета урядового контролю за ринком праці повинна полягати у захисті добробуту окремих осіб, а не у впливові на систему економічного (промислового) розвитку [2, с. 114]. Виходячи із цього, серед широкого спектру проблем державного регулювання ринку праці та зайнятості можна виділити його основні напрями: регулювання розвитку системи робочих місць, регулювання попиту на робочі місця, державна політика розвитку системи освіти, професійної підготовки та перепідготовки кадрів.

Аналіз функціонування ринку праці у соціально-орієнтованих розвинених економіках, зокрема у країнах Європейського Союзу, дозволяє прослідкувати його еволюцію та виділити основні закономірності його розвитку: від політики

"повної зайнятості" 50–60-х років ХХ ст. до рекордного рівня безробіття у середині 70-х років, від досить вагомих досягнень у сфері зайнятості наприкінці 80-х років до значного зростання показників безробіття на початку 90-х років ХХ ст. У найближчій перспективі для ринку праці ЄС буде характерним дефіцит робочої сили, що буде спричинятися інтенсифікацією процесів старіння населення.

Кожному періоду функціонування ринку праці відповідали свої конкретні методи державного регулювання, але всі вони можуть бути віднесені до двох груп – прямих та непрямих. Як правило, для втілення державної політики застосовувався комплексний підхід, спочатку при домінуванні непрямих, а із середини 80-х років – прямих методів. Період т. зв. "славного 25-річчя" (1949–1973 рр.) характеризувався "повною зайнятістю", державне регулювання ринку праці полягало у раціональному працевлаштуванні наявних трудових ресурсів, дефіцит яких компенсувався за рахунок іммігрантів (близько 110 тис. чол. на рік). Наступний період з 1974 по 1989 роки характеризувався декількома нафтовими та сировинними кризами, а також новим етапом науково-технічної революції. Він став переломним для економічного розвитку країн ЄС завдяки їх переходу на інтенсивні методи господарювання. Ринку праці формувалася в умовах уповільнення темпів розвитку, регулярних циклічних криз, різким дисбалансом попиту і пропозиції на ринку праці та збільшенням кількості безробітних, про що свідчать дані табл. 1 [3, с. 142].

Таблиця 1

**Еволюція попиту і пропозиції на ринку праці ЄС,
1960–1990 рр.**

Періоди часу	Еволюція чисельності робочої сили та її розподілу (тис. чол.)		
	робоча сила	зайняті	безробітні
1960–1974 рр.	6212	5666	546
1974–1975 рр.	137	-1433	1570
1976–1990 рр.	15600	8404	7196
Всього 1960–1990 рр.	+21949	+12637	+9312

Як свідчать дані табл. 1, у період високих темпів зростання ВВП, приріст робочої сили спонукав зростання зайнятості більше ніж на 20%. У період першої нафтової кризи зростання робочої сили майже на 90% було спричинене зростанням безробіття. У наступні роки (1976–1990 рр.) зростання чисельності робочої сили країн ЄС розподілився практично порівно між збільшенням зайнятості (+54%) та безробіття (+46%). Дев'яності роки ХХ ст. характеризувалися поступовим превалюванням частки безробіття у розподілі приросту чисельності робочої сили, а також відставанням країн ЄС від США та Японії за всіма макроекономічними показниками, за виключенням безробіття. На початок нового століття дефіцит робочих місць у країнах ЄС оцінюється у 20 млн. [4].

Зростання рівня безробіття обумовлювалося низкою причин, серед яких слід виділити: низькі темпи збільшення ВВП при більш високих показниках динаміки продуктивності праці, а також невідповідність кваліфікаційно-професійної структури попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці. Крім того, країни ЄС надто акцентували увагу на регулюванні рівня безробіття і наданні допомоги безробітним, замість розробки заходів стимулювання зайнятості і підвищенні рівня кваліфікації працівників. Тому було прийнято рішення про концентрацію зусиль на трьох напрямках державного регулювання ринку праці: посилення гнучкості ринку праці і робочого часу, стимулюванні високих темпів зростання ВВП та поліпшенні професійно-кваліфікаційної структури робочої сили, яка відповідала б вимогам науково-технічного прогресу. На виконання даного рішення Радою Євро-союзу було виділено 141 млн. євро для Фонду структурних перетворень та 40 млн. євро для Соціального фонду [5, с. 26].

Поряд із вказаними заходами, в кінці 90-х років ХХ ст. почала активно запроваджуватися політика дерегулювання ринку праці. Аналізуючи наслідки її впровадження, необхідно коротко зупинитися на найважливіших її наслідках. По-перше, вона дозволяє узгодити економічні та соціальні проблеми; по-друге, з'являється гнучкість робочого часу, що дає можливість індивідуалізувати структуру життєдіяльності людини; по-третє, гнучкість ринку праці сприяє вирішенню проблем зайнятості як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі.

Разом із цим, процес дерегулювання надає ринку праці і негативних рис: різке загострення дисбалансу попиту і

пропозиції; зростання безробіття при обмеженні чи коригуванні соціальних програм держави; прийняття антипрофспілкових законів і перегляд трудового законодавства. Це зменшує соціально-економічну захищеність найманих працівників, посилює конкуренцію за робоче місце, підпорядковує функціонування ринку праці закономірностям ринку товарів.

Зміни в умовах функціонування ринку праці у провідних економічно розвинених країнах обумовлюють пошук нових, подекуди кардинальних заходів для вирішення проблем ринку праці та зайнятості. Політика штучного зменшення пропозиції робочої сили поступово змінюється на стимулювання розширення її меж та більш ефективне використання (до сфери праці залучаються особи, старші 65 років, іммігранти та безробітні). Сьогодні експерти рекомендують (насамперед, країнам ЄС) відмовитися від скорочення безробіття і збільшення зайнятості за рахунок значних державних витрат. Вони пропонують використати для вказаних цілей скорочення індивідуального обсягу робочого часу.

Незважаючи на проголошення України соціальною державою, на урядовому рівні, поки що чітко не визначено зміст соціальної держави, принципи її функціонування. Часто дані функції зводяться до загальних декларацій та патерналістської опіки. Проблема значно загострюється у зв'язку з неможливістю та недоцільністю простого копіювання зарубіжного досвіду. Так, Україна внаслідок дії економічних чинників вимушена звужувати як соціальні гарантії, так і перелік її реципієнтів, що не сприяє її входженню до загальносвітових процесів соціалізації. Тому, говорячи про державне регулювання в Україні, необхідно виходити з певної специфічної перехідної моделі ринку праці, а відповідно і специфічної політики впливу на цей ринок. Макроекономічні процеси та державна політика повинні спрямовуватися на створення соціальної і професійно-кваліфікаційної структури суспільства, розширення каналів перерозподілу зайнятих від домашнього господарства і індивідуальної праці до інтегрованих комплексів. На мікроекономічному рівні функції держави повинні полягати у наступному:

- створення та підтримання правової основи економіки, контроль стандартів і нормативів;
- стабілізація економіки, підтримання зайнятості, стимулювання економічного зростання;

- децентралізація і лібералізація економіки з урахуванням соціальних наслідків цих процесів;
- розподіл ресурсів з метою зміни структури економіки;
- перерозподіл доходів для забезпечення економічних стимулів і соціальної стабільності;
- надання соціальних благ і ліквідація побічних негативних ефектів.

Література

1. Хара В., Новиков В. Побудова соціальної держави – загальне національне завдання // Україна: аспекти праці. – 2003. – №3.
2. Ліанова Е. М. Мельничук Д. П. Ринок праці в економічній системі: Навч. посібник. – Житомир: ЖТІ, 2002. – 260 с.
3. European economy: Annual econ. rep. / Commiss. of Europ. Communities. – Luxembourg, 1991. – №50. – 142 p.
4. Key indicters of the labor marker. 1999. – Geneva: ILO, 1999. – XII, 600 p.
5. European social policy: A way forward for the Union: White paper / Europ. Commiss. – Luxembourg: EC, 1994. – 69 p.